

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра публічного управління та адміністрування

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В
УКРАЇНІ»**

Студентки 2 курсу, 7м групи,
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
спеціалізації «Публічне
управління та адміністрування»

Крупеніч
Жанна
Вікторівна

(підпис студента)

Науковий керівник
д.держ.упр.
професор

Орлова
Наталія
Сергіївна

(підпис керівника)

Гарант освітньої програми
д.держ.упр.
професор

Орлова
Наталія
Сергіївна

(підпис гаранта)

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЗАКОНОМІРНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ	
ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ.....	5
1.1. Сутність державної власності в Україні.....	5
1.2. Класифікація об'єктів державної власності.....	11
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ	
ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	15
2.1. Основні результати використання державної власності в Україні.....	15
2.2. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації державної політики України.....	21
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ УПРАВЛІННЯ	
ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ.....	30
3.1. Стратегічні напрямки розвитку державно-приватного партнерства в Україні.....	30
3.2. Шляхи вдосконалення управління державною власністю в органах виконавчої влади в Україні.....	36
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	44
ДОДАТКИ	50

ВСТУП

Актуальність обраної теми полягає в тому, що українській державі сьогодні належить великий обсяг державної власності, що використовується з суспільно корисною метою: загальна вартість державного майна, закріпленого за державними підприємствами, організаціями та бюджетними установами. Останнім часом відбулися значні зміни в законодавстві, що регулює суспільні відносини, які виникають в процесі організації та здійснення управління майном державної власності в Україні; утворені нові органи виконавчої влади, значна кількість органів ліквідовані або реорганізовані. Це обумовлює актуальність дослідження організаційної системи управління майном державної власності.

Модернізація системи державного управління нерозривно пов'язана з визначенням оптимальних параметрів, що сприяють формуванню державного управління як відкритої, динамічної соціальної системи.

Метою дослідження є визначення шляхів вдосконалення управління об'єктами державної власності в Україні з урахуванням процесів реформування в країні.

Об'єктом дослідження є об'єкти державної власності в Україні.

Предметом дослідження є процес управління об'єктами державної власності в Україні.

Для досягнення визначеної мети поставлено такі завдання:

- визначити теоретичні основи оцінки ефективності державного управління;
- узагальнити концепції та підходи оцінки ефективності державного управління;
- виділити особливості оцінки ефективності механізмів управління об'єктами нерухомості державної власності;

- проаналізувати сучасний стан процесу управління державною власністю в Україні;
- визначити переваги впровадження державно-приватного партнерства як механізму реалізації нової державної політики;
- розробити шляхи вдосконалення управління державною власністю в умовах розвитку державно-приватного партнерства в Україні.

Для досягнення мети і розв'язання завдань наукового дослідження використано системний підхід до аналізу економічних явищ, наукові методи загального та особливого, сходження від абстрактного до конкретного, аналіз і синтез категорій і явищ та ін. результати дослідження вітчизняної економічної думки.

Інформаційною базою дослідження є публікації вітчизняних та зарубіжних вчених, закони України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти та статистичні матеріали, результати досліджень проведені безпосередньо автором.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (55 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 50 друкованих сторінок.

Результати досліджень опубліковано у статті «Управління об'єктами державної власності в Україні».

Публічне управління та адміністрування в умовах суспільних трансформацій. Збірник статей. 2019 – стор. 225.

РОЗДІЛ 1

ЗАКОНОМІРНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність державної власності в Україні

Власність є основою соціально-економічної системи держави та суспільства. Вона виникла на зорі розвитку людства, виражаючись спочатку в індивідуальному привласненні людьми своєї здобичі, а потім і в колективному привласненні засобів виробництва та результатів праці.

Право власності – є невід'ємною частиною цивільного та господарського законодавств будь-якої розвиненої держави. Юридичне визначення власності містить вказівку на винятковість і абсолютність прав власника відносно свого майна. Але, з цього зовсім не виходить, що, коли йдеться про власність на засоби виробництва, права приватного чи державного власника є безмежними. При всій абсолютності своїх прав власник не може ними користуватися за межами, які обмежені законами та адміністративними розпорядженнями. Поняття права власності охоплює усі громадські стосунки, а не тільки економічні і соціальні.

З теоретичної точки зору немає істотної різниці між державною і приватною формами власності [5-11].

Державна форма власності, є такою ж специфічною формою, як будь-яка інша - індивідуальна, групова, акціонерна, кооперативна. Говорити про переваги або недоліки однієї з форм власності можна тільки конкретно історично, в протиставленні або порівнянні з іншими конкретно-історичними

формами. І якщо в окремі історичні періоди на перший план виходить одна форма, а інші відступають назад, то відбувається це не тому, що вона за своєю природою ближче до власності взагалі, а тому, що в даний момент вона краще відбиває потреби громадського виробничого комплексу, краще забезпечує ефективність функціонування окремих його частин, тобто краще сприяє мінімізації витрат на одиницю продукції, що виробляється.

Державна власність виражає стосунки між людьми з приводу привласнення благ в цілях реалізації державних і публічних інтересів. Управління нею спрямоване на організацію відтворення, використання, трансформацію і привласнення її об'єктів за допомогою економічних функцій, форм і методів.

Державний сектор покликаний забезпечувати захист економіки, визначальних умов життя і безпеку громадян від несприятливого впливу як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. З позицій оптимізації моделі національної економіки, держава повинна мінімізувати обсяг економічної діяльності, спрямованої на ці цілі, оскільки державна власність має менший потенціал ефективного господарювання і протидії ризикам [6].

Але, одночасно, державне господарювання - феномен не менш економічний, ніж ринок, конкуренція, товар, гроші, капітал. Його основою є державна власність, бо саме через неї реалізується державний і публічний інтерес. І в цьому її головна «родова» властивість і консолідуюча роль. Приватний сектор надає економіці динамізм розвитку, оскільки порівняно з державним є ефективнішим та легше впорюється з ризиками. І тому раціональна модель національної економіки повинна передбачати максимальний простір для його розвитку.

Проблемам формування і розвитку державної і приватної власності у їх взаємозв'язку присвячені праці багатьох науковців починаючи з часів формування економічної науки. Ця проблема займає розум людей вже не одне століття. Перші згадки про власність як про одну з основних характеристик

держави, з'явилися ще в глибокій старовині у Вавілоні, Китаї і інших країнах. Наприклад, Д. Карафа вважав, що джерелом поповнення державної казни є домени (від фр. domine - володіння), тобто державне майно у вигляді лісів, землі, майнових прав на користування майном уряду.

Проблеми приватної власності розглянуті і в працях А.Сміта. Так, в книзі «Дослідження про природу і причини багатства народів» він виступає як супротивник великого землеволодіння. Він писав: «Де є велика власність, там є і велика нерівність. На одну багату людину доводиться як мінімум п'ятсот бідних, і багатство кількох передбачає бідність багатьох».

У К. Маркса зустрічається широке визначення прав власності як сукупності усіх громадських стосунків. Він висловлює думку про те, що, «... будь-яке виробництво - є привласнення індивідуумом предметів природи в межах певної громадської форми і за допомогою її...». В цьому сенсі, власність (привласнення) є умовою виробництва.

Грунтуючись на дослідженнях, нобелівського лауреата Дж. Стігліца, можна стверджувати, що в середині 80-90-х рр. минулого століття в найбільш розвинених країнах світу, державі належало більше 75 % власності у сфері поштових послуг, залізничного транспорту, телекомунікацій, авіаперельотів, держпостачання, електроенергетики і суднобудування.

Приведені вище точки зору не втратили своєї актуальності і у теперішній час. В умовах переходу до ринкових стосунків в економіці України реформування стосунків власності, роздержавлення і поява нових видів власності мають велике значення; це сприяє розвитку ринкових стосунків, нових видів господарювання.

Під час переходу до ринкової економіки в постсоціалістичних країнах, здійснення реформ зіткнулося з рядом об'єктивних труднощів, першочерговими серед яких, безумовно, можна назвати проблеми власності.

По-перше, частина об'єктів власності залишається за державою, формує поняття державної власності і вимагає управління, спрямованого на досягнення

загальнодержавних цілей.

По-друге, держава володіє достатніми владними повноваженнями для вирішення завдань відносно зміни форми власності конкретних об'єктів. Головним напрямом при цьому є проведення приватизації, в процесі якої частина державної власності трансформується в приватну. В окремих випадках має місце і зворотний процес, який за своєю суттю є реприватизацією [5-11].

Приватизація - лише один з інструментів реформування національної економіки. Вона відбиває стосунки з приводу трансформації державної власності в приватну для раціоналізації їх загальної структури і забезпечення ефективності відтворення консолідованого громадського капіталу. Об'єктивно вона має дві стадії - формальна та реальна приватизація.

Аналіз розвитку економічних теорій і практики щодо відносин власності, методологічних принципів її дослідження дозволив узагальнити сутність категорії «власність». У політекономічному аспекті власність розглядається як система внутрішньо-необхідних, постійних, стійких, загальних соціально-економічних зв'язків і відносин між людьми з приводу привласнення засобів виробництва, предметів споживання, робочої сили, об'єктів інтелектуальної власності, інформації, послуг в усіх сферах громадського відтворення - виробництві, розподілі, обміні і споживанні.

Серед сучасних дослідників проблемам ефективного управління державної власності в трансформаційній економіці особливу увагу приділяють Ю.С.Сізов, А. Савченко, В. Бандурин, Дж.Лоуг, Т.Гоголева, И.Свечкарь, О.Пасхавер, П.Перерва, І. Саліванова [6, 7-11].

Проте, необхідно відмітити, що сучасні дослідження в цій галузі значно відрізняються від вказаних вище, а саме:

в сучасних дослідженнях значна роль приділяється не обґрунтуванню самого факту існування державної власності, а підвищенню економічної і соціальної ефективності її використання;

в якості основного резерву підвищення ефективності функціонування

державної власності розглядається такий її елемент як державні корпоративні права. Управління якими засноване на міжнародних принципах корпоративного управління, а держава, в цьому аспекті, реалізує свої права на рівні з іншими власниками-акціонерами та власниками-менеджерами.

Я. Міркін відмічає, що «...державна власність на ринку цінних паперів характеризується трьома основними аспектами: володіння власністю як стратегічним ресурсом, безпосереднє використання власності, витягання додаткових ресурсів у вигляді дивідендів, прибутків, гарантій, орендних платежів...».

А. Савченко, аналізуючи економічні основи управління державною власністю підкреслює, що найбільш важливим аспектом управління державної власності в період глобальних перетворень є «...відповідальність за ефективність організації використання, відтворення і перетворення державної власності, що означає наявність дієвого мотиваційного механізму якісного управління нею...».

Науковці Дж. Лоуг, Т. Гоголева значну увагу приділяють місцю державного сектора у вирішенні проблеми створення конкурентних переваг регіонів і галузей народного господарства, формулюючи конкретні завдання, які вирішуються державним сектором на підтримку розвитку конкурентного середовища, а саме:

стимулювання зародження попиту на прогресивну продукцію,
підведення промисловості до необхідності бути на передньому краю технологічного прогресу за допомогою простої кооперації з підприємствами приватного сектора,

формування умов для створення спеціалізації виробництва [6].

Їхні висновки засновані на тому, що існують дві діаметрально протилежні точки зору на необхідність і роль державного сектора в економіці (рис.1.1).

В той же час І. Селіванова, не припиняючи переваг акціонерної форми власності і акціонерних підприємств з державною участю, звертає увагу на те,

що українське законодавство передбачає різні шляхи трансформації державних підприємств в акціонерні. При цьому не однотипний і не прозорий механізм трансформації дає певні можливості для зловживань і корупції з боку міністерств, відомств, уряду.

Для формування і функціонування ринкової економіки недостатньо лише чинники саморегулювання, потрібним є також і державне регулювання. Саморегулювання є складовою внутрішнього світу самого об'єкту управління. В той же час це зовнішній елемент по відношенню до її самоорганізації. Ось чому ринковий механізм саморегулювання і державне регулювання діють одночасно, в чомусь суперечивши, в чомусь переплітаючись.

Реалізація права власності припускає виділення об'єктів і суб'єктів цього процесу.

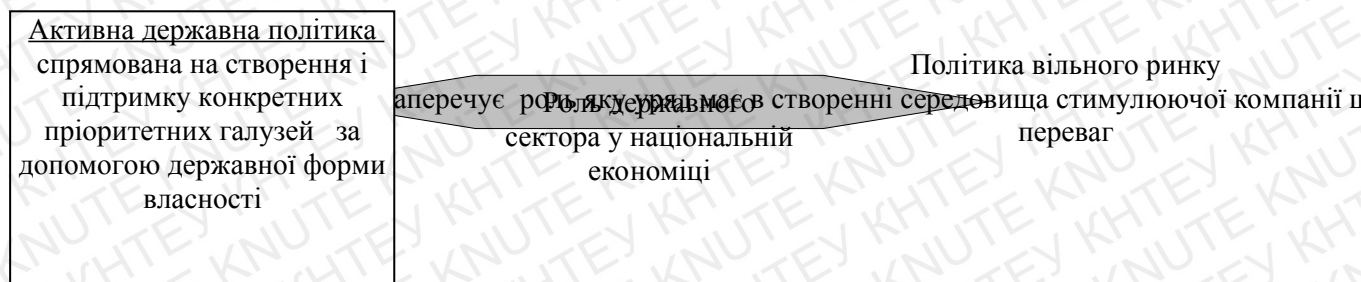

Рис. 1.1. Підходи щодо визначення ролі державного сектора в національній економіці

Управління державною власністю вимагає чіткого визначення об'єктів і суб'єктів державної власності і обліку їх особливостей.

До перших, як правило, відносяться ділянки землі сільськогосподарського призначення, велика частина природних ресурсів, засоби виробництва державних підприємств, фінанси, цінні папери і багато що інше. Другими виступають державні органи та органи місцевої влади.

Державні капіталовкладення здійснюються значною мірою в державному секторі економіки, що грає важливу роль в державному регулюванні економіки.

Тому, він є одночасно об'єктом і інструментом дії на приватне господарство.

1.2. Класифікація об'єктів державної власності

Система суб'єктів управління об'єктами державної власності на сьогодні на законодавчому рівні визначена в ст. 4 Закону України „Про управління об'єктами державної власності”. До цих суб'єктів, відповідно до названого Закону, належать Кабінет Міністрів України, Фонд державного майна України ; міністерства та інші органи виконавчої влади, Національна академія наук України, галузеві академії наук; органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, визначених окремими законами; державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські організації, а також юридичні та фізичні особи, які виконують функції з управління корпоративними правами держави. Суб'єкт власності - активна сторона стосунків власності, що має можливість і право володіння об'єктом власності [3].

Усі суб'єкти права власності є рівноправними і держава забезпечує рівні умови для їх розвитку і захисту. При цьому, здійснюючи відносно власності відповідні перетворення, держава не знімає з себе зобов'язань відносно управління нею.

Об'єкт власності - пасивна сторона стосунків власності у вигляді предметів природи, майна, речовини, інформації, духовних і інтелектуальних цінностей, цілком або часткова.

Об'єкти права державної власності умовно доцільно розділити на чотири групи в залежності від мети та завдань, які вони виконують в національній економіці.

На більшість об'єктів першої групи, як правило, поширюється повне

право державної власності. В той же час, цілі і методи управління майном таких об'єктів повинні враховувати некомерційний характер їх діяльності і орієнтуватися на раціоналізацію використання фінансових ресурсів, що направляються на відповідні цілі (рис. 1.2).

На другу групу поширюється виняткове право державної власності, що дозволяє прямо і оперативно застосовувати усі можливі методи управління, що формулюються виходячи з політичної ситуації, яка склалася, і оптимізуються по критеріях ефективності. У міру розвитку ринкового господарства і поліпшення загальної економічної ситуації в країні число таких об'єктів у складі державної власності може скорочуватися за рахунок їх переходу в недержавні форми, причому передача повинна здійснюватися тільки на підставі критеріїв державної ефективності.

Для об'єктів третьої групи разом з державною допустиме існування змішаної власності. [5].

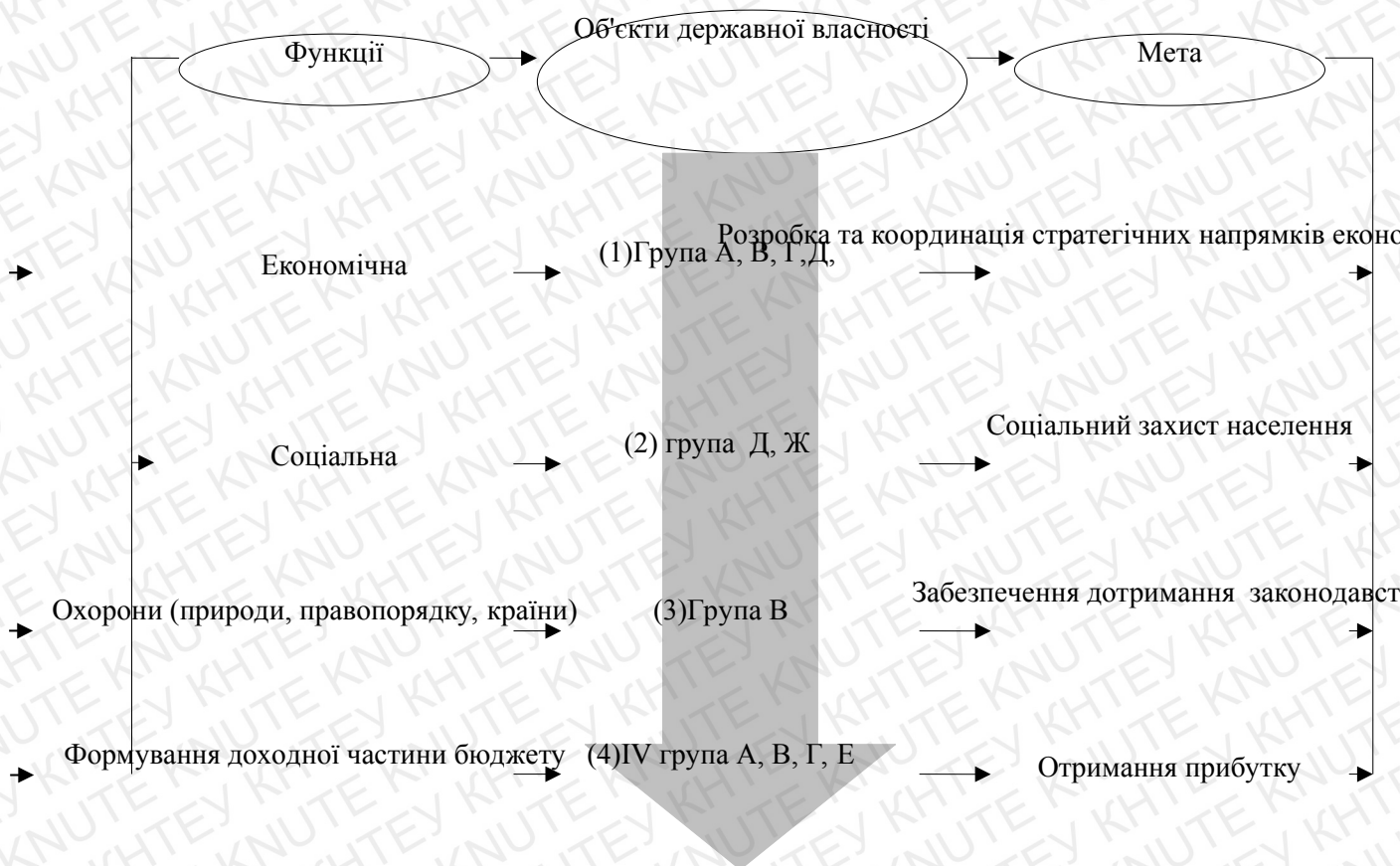

Рис. 1.2. Класифікація об'єктів державної власності в залежності від

мети та функцій діяльності

Об'єкти четвертої групи – це підприємства державної або змішаної власності, тобто такі в статутному фонді яких держава має певну частку та має право на реалізацію свого права власника через участі в управлінні, отримання частки прибутку та майна.

Значна частина державного сектора - це об'єкти інфраструктури, в більшості своїй нерентабельні. Інша частина - державні підприємства в сировинних й енергетичних галузях, де потрібні великі інвестиції, а оборотність капіталу повільна. Рентабельність державних підприємств, як правило, нижча за приватні.

У державному секторі використовуються різні типи господарюючих суб'єктів:

по-перше, державна власність є одним з інструментів виконання владою своїх функцій, покладених на неї відповідно до законодавства країни. Склад таких функцій, в основному, визначається завданнями, громадська значущість яких визнається особливо високою і не допускає ризиків, що значаться, характерних для приватного сектора. Це - обсяг діяльності, який виконується неринковими типами господарюючих суб'єктів - казенними підприємствами;

по-друге, завдяки збереженню власності на об'єкти держава забезпечує джерела накопичення прибутків для усіх рівнів бюджету і контроль над виробництвом, яке має вирішальний вплив на розвиток економіки і оборони держави, життєзабезпечення населення. Це - обсяг діяльності, який виконується державними комерційними підприємствами.

Державний сектор є комплексом господарських об'єктів, що цілком або частково належать центральним або місцевим державним органам. Державний сектор існував в багатьох країнах задовго до розвитку капіталізму, включаючи пошту, частково транспортну службу, виготовлення зброї та ін. У міру становлення системи державного регулювання економіки держава будувала,

купувала у приватних власників господарські об'єкти, головним чином у сфері інфраструктури, важкої промисловості, функціонування яких було завжди вигідне з точки зору приватного капіталу [5-7].

Таким чином, державний сектор економіки складається як з суб'єктів господарювання з повною державною власністю, так і з тих, які поєднують у собі державний і приватний капітали. Крім того, ці об'єкти різняться за організаційно-правовою формою, що викликає необхідність балансувати між необхідністю державного втручання і нормами корпоративного законодавства, яке значно обмежує можливості державного впливу на діяльність товариств навіть у разі, коли вони на 100% належать державі.

В ринкових умовах держава продовжує виступати власником значної частини економічних активів і здійснює масштабну комерційну діяльність. Проте існуюча система управління державним сектором економіки не забезпечує ефективного його функціонування. Державний сектор значно поступається приватному по рівню ефективності, в ньому одержали широке розповсюдження тіньові процеси – неконтрольоване відчуження державного майна і привласнення прибутків. Так, при досить високому рівні витрат (адміністративних та фінансових) управління державною власністю не приносить до державного бюджету відповідних доходів.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ

2.1. Основні результати використання державної власності в Україні

Фонд державного майна України забезпечує реалізацію державної політики у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами держави щодо об'єктів державної власності, що належать до сфери його управління, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності. Основні завдання Фонду державного майна України представлені на рис.2.1.

Рис. 2.1. Завдання Фонду державного майна України

Так за інформацією Фонду державного майна України станом на 01 січня 2018 року в Єдиному реєстрі об'єктів державної власності обліковуються:

- 23,9 тис. юридичних осіб, які діють на основі лише державної власності і належать до сфери управління відповідного суб'єкта управління;
- 526 господарських організацій з корпоративними правами держави;
- більше 1 млн. об'єктів державного майна, з яких: 595,0 тис. об'єктів нерухомого майна державних підприємств, установ, організацій; 505,7 тис. об'єктів державного майна, яке не увійшло до статутних капіталів господарських товариств у процесі корпоратизації, але залишилося на їх балансі; 29,1 тис. об'єктів державного майна, яке не увійшло до статутних капіталів господарських товариств у процесі приватизації, але залишилося на їх балансі.

Сучасний етап розвитку економіки України, функціонування суб'єктів державного сектору, управління об'єктами державної власності з необхідністю вимагають: окреслення стратегії та політики держави, щодо об'єктів державної власності та управління ними; визначення системи оціночних показників, розробка та забезпечення функціонування механізму оцінки ефективності використання об'єктів державної власності; обґрунтування очікуваних результатів та ефектів; визначення загроз та ризиків, запровадження ефективного механізму зменшення їх негативного впливу; здійснення постійного державного моніторингу управління об'єктами державної власності.

Відповідно до Програми діяльності Кабінету міністрів України від 11.12.2014 р. політикою управління державною власністю визначено Міжнародний аудит, корпоративне управління, приватизація державних активів, а саме:

- проведення міжнародного аудиту, впровадження корпоративного управління відповідно до стандартів Організації економічного співробітництва

та розвитку), призначення визнаних фахівців на керівні посади в ключових державних компаніях;

- запровадження ефективного управління об'єктами державної власності;
- залучення міжнародних аудиторських компаній до аудиту ключових державних компаній щорічно;
- усунення чиновників від управління державними компаніями;
- масштабна прозора приватизація державної власності за відповідних економічних умов;
- ухвалення змін до закону про перелік об'єктів державної власності, що не підлягають приватизації (виключення понад 1200 об'єктів);
- зміна методики оцінки при підготовці до приватизації;
- запровадження продажу пакетів акцій на міжнародних біржах;
- застосування конкурсу за принципом аукціону як ключового способу приватизації, зняття будь-яких обмежень для учасників приватизації;
- зміна системи управління стратегічною державною власністю;
- створення холдингових компаній з міжнародними стандартами управління.

У зв'язку реформою уряд України затвердив новий перелік близько 300 державних підприємств до приватизації у 2016-2017 роках [32]. Орієнтовний перелік об'єктів державної власності груп А, Д, Ж, у тому числі разом із земельними ділянками, які пропонуватимуться до продажу у 2018 році (затверджений наказом фонду державного майна України від 30.01.2017 №135) нараховує 258 об'єктів.

Що стосується Фонду державного майна України, то його робота починаючи з 2016 року здійснювалася відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» та була спрямована на реалізацію пріоритетів розвитку країни, зокрема щодо прозорості приватизації об'єктів державної власності, визначених Планом пріоритетних дій Уряду на 2016 рік, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 травня 2016 року №418.

У процесі реалізації цих програмних документів головні зусилля Фонду були сконцентровані на таких важливих напрямках: підвищення інвестиційної привабливості об'єктів приватизації; запровадження прозорого процесу приватизації; прискорення включення і підготовка нових об'єктів до продажу; запровадження нових способів приватизації неліквідних об'єктів.

З початку процесу приватизації, станом на 1 січня 2019 року, в Україні було реформовано 124 270 об'єктів, з яких понад три чверті (95415 об'єктів) належали до комунальної форми власності, решта 28855 об'єктів – до державної (без врахування даних АР Крим та м. Севастополь). Переважна більшість приватизованих об'єктів (84,9% від загальної кількості) відносились до групи А, інші об'єкти – до груп В, Г (8,9%), Д (4%), Ж (1,2%) та Е (1%). Із загальної кількості приватизованих об'єктів 67,58% – це структурні підрозділи підприємств, 28,43% – цілісні майнові комплекси підприємств, а 3,98% – об'єкти незавершеного будівництва.

За регіональним розподілом значна кількість об'єктів групи А була зосереджена в Львівській (11943), Донецькій (11773), Дніпропетровській (7190), Харківській (7061), Запорізькій (5194) областях та м. Києві (12157) (рис.2.2).

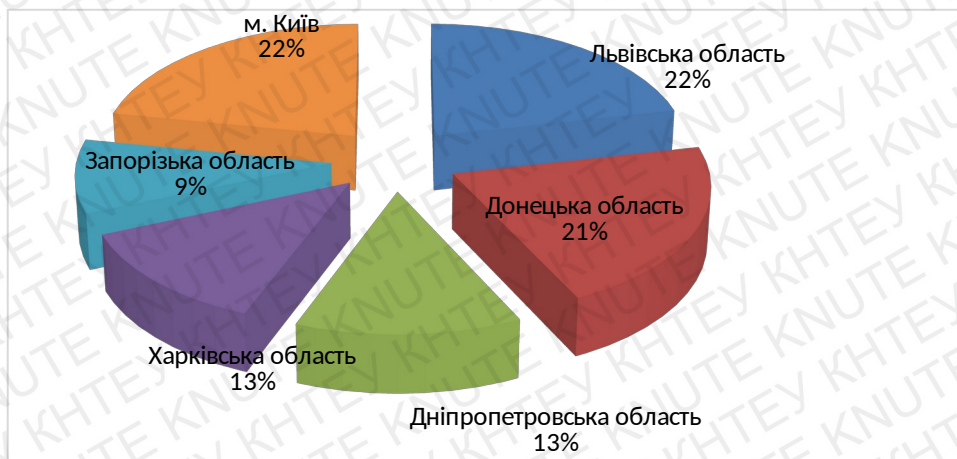

Рис. 2.2. Регіональний розподіл об'єктів групи А

За групами В, Г більшість реформованих об'єктів спостерігалася у Донецькій (963), Дніпропетровській (786), Харківській (684), Луганській (616),

Одеській (599), Київській (585) областях та м. Києві (692) (рис.2.3).

Процес приватизації майна підприємств, установ, організацій здійснювався в основному шляхом викупу – 55,76% об'єктів придбано цим способом.

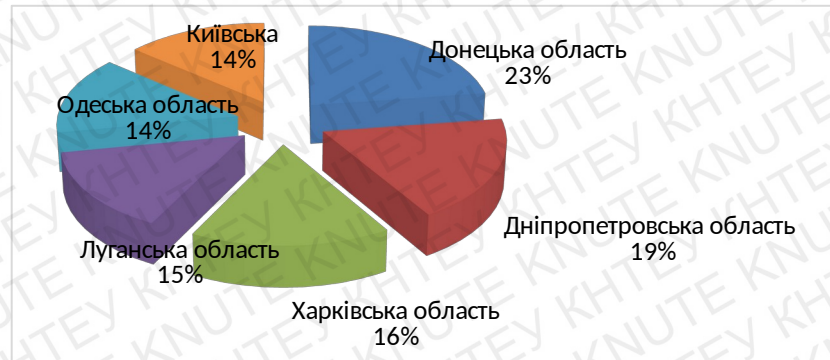

Рис. 2.3. Регіональний розподіл за групами В, Г

У свою чергу, шляхом продажу на аукціоні приватизовано 15,19% від загальної кількості об'єктів, шляхом викупу майна, зданого в оренду з викупом, – 14,92%, шляхом продажу акцій акціонерних товариств – 8,32%, шляхом продажу на конкурсній основі – 5,73%, шляхом викупу за альтернативним планом приватизації – 0,07%.

Питома вага кількості реформованих об'єктів державної форми власності в Україні становить 23,22%. У більшості областей цей показник є вищим за середній державний (рис.2.4).

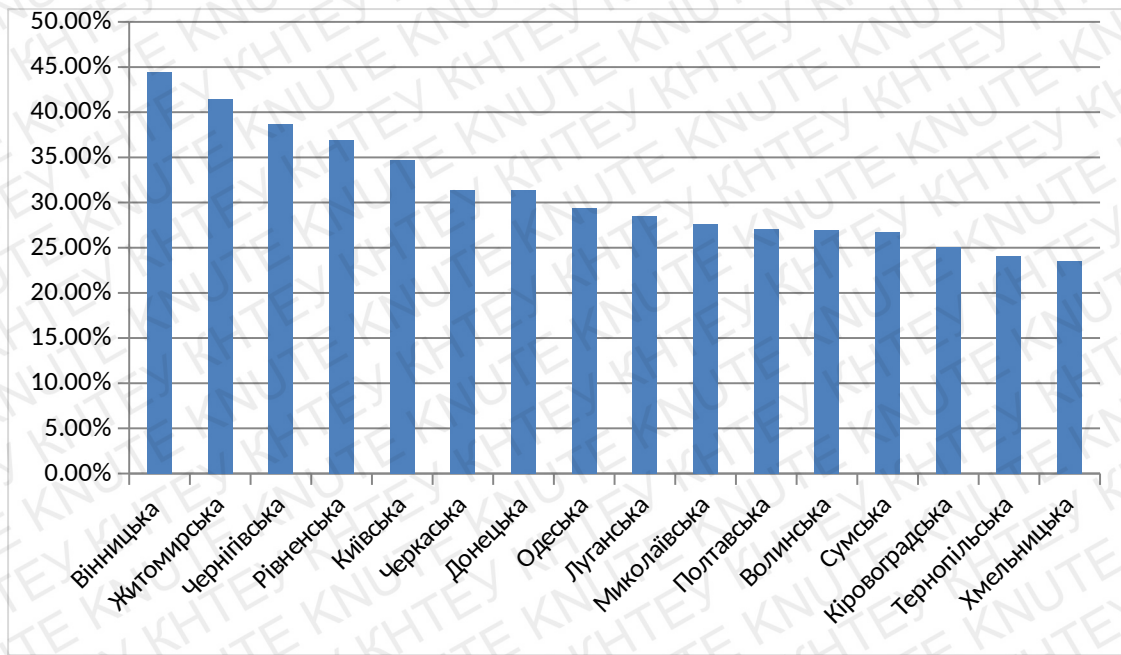

Рис. 2.4. Кількість реформованих об'єктів державної форми власності, %

Зокрема, у Вінницькій області він дорівнює 44,49%, у Житомирській – 41,43%, у Чернігівській – 38,64%, у Рівненській – 36,96%, у Київській – 34,69%, у Черкаській – 31,39%, у Донецькій – 31,34%, в Одеській – 29,39%, у Луганській – 28,56%, у Миколаївській – 27,64%, у Полтавській – 27,07%, у Волинській – 27,01%, у Сумській – 26,77%, у Кіровоградській – 25,07%, у Тернопільській – 24,05% та у Хмельницькій 23,49%.

В свою чергу, питома вага кількості реформованих об'єктів комунальної форми власності в Україні на звітну дату складала 76,78% (рис. 2.5). Середній державний рівень перевищено в місті Києві (91,23%), Івано-Франківській (89,07%), Львівській (87,35%), Закарпатській (86,01%), Чернівецькій (84,12%), Харківській (79,92%), Дніпропетровській (77,44%), Запорізькій (77,09%), та Херсонській (76,85%) областях [32].

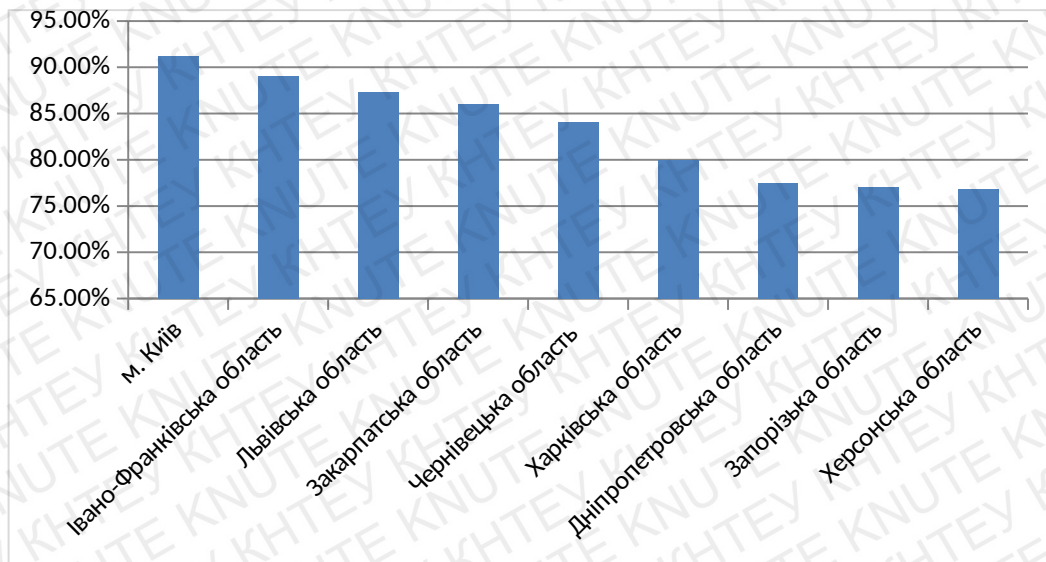

Рис. 2.5. Кількість реформованих об'єктів комунальної форми власності, %

У 2015-2017 роках органами державної влади з управління державної власності вирішувалися такі основні завдання: формування бюджетних неподаткових доходів; забезпечення ефективного управління майном, що перебуває у власності держави; організація і проведення розмежування державної власності на землю; розробка основних напрямів реалізації державної політики в галузі управління та розпорядження державним майном та земельними ресурсами.

У 2018 році пріоритетними напрямами діяльності у сфері управління державними унітарними підприємствами були: планування діяльності та системний моніторинг результатів фінансово-господарської діяльності підприємств; аналіз діяльності підприємств, підготовка пропозицій Уряду та реалізація рішень з оптимізації кількості підприємств шляхом ліквідації, реорганізації, приватизації збиткових державних підприємств; аудиторські перевірки бухгалтерської (фінансової) звітності великих підприємств із залученням аудиторських організацій, відібраних на конкурсній основі; приведення статутів підприємств у відповідність до законодавства та укладення трудових договорів з їх керівниками; контроль за відповідністю законодавству

поточної діяльності підприємств, зокрема, по здійсненню операцій з нерухомим майном.

Таким чином, держава зацікавлена в професійному управлінні державним майном, у зв'язку з чим необхідно створити систему підготовки та атестації керівників і дотримати такий принцип як забезпечення професіоналізму управління. Однією зі стратегій даного напрямку управління державною власністю є державно-приватне партнерство.

2.2. Державно-приватне партнерство як механізм реалізації державної політики України

Державно-приватне партнерство (ДПП) вже протягом двадцяти років є тим механізмом, з допомогою якого держави успішно вирішують завдання з ефективного управління, модернізації та розвитку соціально важливих інфраструктурних об'єктів.

Державно-приватне партнерство являє собою рівноправне та взаємовигідне співробітництво між державою, територіальними громадами (в особі відповідних органів державної влади чи місцевого самоврядування) та приватними інвесторами у межах реалізації проектів, спрямованих на вирішення важливих для території соціально-економічних проблем.

Зростання зацікавленості держави у розвитку ДПП пов'язане з його перевагами щодо залучення ресурсів (у першу чергу фінансових та інвестиційних). Поява приватного інвестора забезпечує більш ефективне використання фінансового ресурсу на стадії реалізації проекту та здатна підвищити дохідність об'єктів у ході їх подальшої експлуатації [19].

У країнах, що входять до складу Європейського Союзу, рівень поширення практики функціонування державно-приватних партнерств і її

інституціоналізації у нормативно-правовому полі є різним. В умовах відсутності систематизованої правової бази для регулювання ДПП у європейському законодавстві необхідно спиратися на «кращі практики» державно-приватного партнерства, апробовані в окремих державах-членах. Для поширення найкращого досвіду ДПП використовується можливість надання грантів що зменшує видатки щодо формування правового та інституційного механізму партнерства.

За критерієм інтенсивності поширення інструменту державно-приватного партнерства країни-члени Європейського Союзу можуть бути поділені на три групи: «піонери» у використанні ДПП (Великобританія, Франція, Німеччина, Ірландія та Італія); «середняки», тобто країни із середнім рівнем поширення практики ДПП (Іспанія та Португалія, в яких цей механізм використовується лише в деяких сферах соціально-економічного життя); «новоприбульці», тобто країни, де застосування ДПП знаходиться на початковій стадії (Люксембург, Швеція, Бельгія, Греція); країни Центральної і Східної Європи, які набули відмінні від «старих» членів ЄС соціально-економічні характеристики.

Наприклад, у Німеччині механізм державно-приватного партнерства набув особливого поширення у галузі будівництва об'єктів громадського призначення. За даними федеральних урядових структур, у Німеччині у період 2001-2006 років у рамках державно-приватного партнерства було збудовано приблизно 16% усіх шкіл, лікарень, інших публічних закладів, зокрема летовищ.

Одним із лідерів у галузі використання ДПП є Великобританія. Британська влада стала однією з перших застосовувати цю схему на національному рівні. Основною формою укладання контрактів є приватна фінансова ініціатива, згідно з якою приватна фірма отримує від держави в особі відомства, органу місцевого самоуправління чи іншого державного інституту замовлення на надання, створення чи реконструкцію основних фондів, а також

довготермінових послуг з експлуатації (на 20-25 років). При цьому в контракті повинні чітко зазначатися умови та терміни роботи, при яких держава оплачує надані приватною компанією послуги.

Унікальність системи ДПП у Великобританії проявляється у фактичній відсутності законодавства, яке будь-яким чином обмежувало б відомство чи державну установу в питаннях укладання таких договорів. Упродовж 2005-2015 років у рамках цієї ініціативи було реалізовано 677 проектів, насамперед, у сфері охорони здоров'я (спорудження лікарень), освіти (спорудження та реконструкція шкіл), надання послуг місцевого самоврядування (будівництво нових пожежних і поліцейських станцій), спорудження водогонів, транспорту й оборони. У відсотковому співвідношенні загальної вартості проектів ДПП 51% припадало на спорудження нових залізничних доріг, 11% – об'єктів охорони здоров'я, 7 % – освіти.

Досвід Італії у сфері державно-приватного партнерства демонструє значні переваги цієї форми правління. У країні активно застосовуються механізми впровадження й реалізації державно-приватного партнерства, його правові та економічні аспекти, концесійні механізми. Концесії – досить універсальний засіб розв'язання економічних проблем в Італії [38]. Вони є найбільш розвиненою прогресивною формою партнерства держави, органів місцевої влади та приватного сектору на сучасному етапі. Ця форма управління державною власністю поширена в понад 120-ти країнах Європейського Союзу, Центральної і Латинської Америки, в Азії, Океанії, а також у Східній Європі та СНД.

Державно-приватне управління (як невід'ємна складова механізму ДПП) є поширеним явищем у світовій практиці господарювання та вважається більш ефективним, ніж суто державне, приклади чого можна знайти у багатьох країнах.

У розвинених країнах світу механізм ДПП використовується у проектах щодо побудови нових об'єктів виробництва, розбудови інфраструктури

(дорожньо-транспортної, комунікаційної, інформаційної тощо), під час геологічної розвідки родовищ та у процесі видобутку корисних копалин, а також при вирішенні питань енергозбереження, управління нерухомістю, модернізації об'єктів житлово-комунального господарства, утилізації відходів виробництва і споживання, наданні якісних послуг з охорони здоров'я, очищення води та в процесі розвитку туризму. Наприклад, реалізація інфраструктурних проектів включає:

- будівництво автомобільних доріг, шкіл і лікарень (Велика Британія, Іспанія, Фінляндія, Канада);
- будівництво швидкісних автомобільних і залізничних доріг, метрополітену та аеропортів, стадіонів (Франція, Австрія, Португалія, Туреччина та Греція);
- будівництво поромних переправ (Румунія, Болгарія, Греція);
- побудова нових та реконструкція зношених міських транспортних систем і об'єктів житлово-комунального господарства (Австралія, Нідерланди та Ірландія).

Реалізація гуманітарних проектів розповсюджена з питань: підвищення якості освіти і охорони здоров'я (США та Канада); проведення наукових досліджень (зокрема, тільки у Німеччині протягом 2012 р. приватні інвестиції у наукові дослідження становили понад 50 млрд. євро) [31].

Україна наразі знаходиться на початку практики впровадження ДПП-проектів в економічне та соціальне життя. Протягом 2009-2012 років проведено значну роботу з формування в Україні законодавчого підґрунтя для ДПП. Прийнято програму економічних реформ Президента України «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» на 2010-2014 рр., Закон України «Про державно-приватне партнерство», ряд спеціальних законів та підзаконних актів, що визначили процедуру реалізації ДПП-проектів.

Таким чином, в березні 2012 року остаточно сформована нормативно-

правова база, необхідна для початку реалізації положень Закону України «Про державно-приватне партнерство». Наразі розроблена Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2012-2017 роки.

Метою Концепції є визначення єдиного підходу до розроблення механізму ефективної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, приватним сектором та інститутами громадянського суспільства на засадах державно-приватного партнерства для забезпечення успішної реалізації проектів, спрямованих на поліпшення показників національної економіки, якості життя населення і стану навколишнього природного середовища.

Завданнями Концепції є:

- розроблення з метою підвищення конкурентоспроможності економіки єдиного підходу до розвитку державно-приватного партнерства, визначення пріоритетних сфер застосування і поширення такого партнерства та особливостей його розвитку в окремих сферах;
- удосконалення нормативно-правової бази з питань державно-приватного партнерства;
- здійснення чіткого розподілу повноважень між органами виконавчої влади у системі державного управління щодо державно-приватного партнерства;
- визначення напрямів удосконалення механізму надання державної підтримки, зокрема шляхом надання державних гарантій;
- визначення напрямів підвищення ефективності взаємодії держави та приватного сектору щодо ініціювання та реалізації проектів державно-приватного партнерства;
- підвищення інституційної спроможності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо використання сучасних механізмів державно-приватного партнерства;

- створення умов для залучення громадських об'єднань до формування інституційного середовища та реалізації проектів державно-приватного партнерства [5].

Сьогодні однією з основних галузей, в якій вбачається потреба та перспектива реалізації проектів ДПП, є житлово-комунальне господарство. Так, одним з актуальних завдань є проведення енергоефективної модернізації систем тепло-, водопостачання та водовідведення в багатьох містах України, вирішення проблеми поводження з твердими побутовими відходами, тощо.

Потрібно відмітити, що Україна має певний досвід в реалізації проектів з ознаками ДПП – договори концесії, оренди та спільної діяльності, що укладались в державі до прийняття Закону України «Про державно-приватне партнерство» та визначення процедури для проектів ДПП. Загалом існує 39 таких проектів: 17 договорів концесії, 17 оренди та 5 – спільної діяльності.

В Україні вже впроваджуються деякі проекти партнерства. Наприклад, з 2009 року успішно діє Проект «Реформа міського теплозабезпечення в Україні». Одним з напрямків проекту є сприяння залученню приватного сектору до співпраці з місцевою владою у галузі енергозбереження у формі державно-приватного партнерства. Іншим успішним прикладом є проект «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність», одним з завданням якого є також підтримка ДПП в Україні.

Ефективність використання механізму ДПП у регіонах України перебуває на досить низькому рівні, свідченням цього є дані табл.2.1.

Таблиця 2.1

Результати здійснення ДПП в Україні за 2018 рік [30]

№	Область	Станом на 1 січня 2019			
		концесія	спільна діяльність	договір ДПП	Разом
1	Вінницька	0	0	0	0
2	Волинська	0	0	0	0
3	Дніпропетровська	0	0	0	0
4	Донецька	3	4	0	7

5	Житомирська	0	1	0	1
6	Закарпатська	3	1	0	4
7	Запорізька	6	0	0	6
8	Івано-Франківська	1	1	0	2
9	Київська	10	0	1	11
10	Кіровоградська	0	1	0	1
11	Луганська	1	0	0	1
12	Львівська	3	1	0	4
13	Миколаївська	14	1	0	15
14	Одеська	0	14	0	14
15	Полтавська	109	4	0	113
16	Рівненська	0	0	0	0
17	Сумська	0	0	0	0
18	Тернопільська	0	2	0	2
19	Харківська	1	0	0	1
20	Херсонська	1	1	0	2
21	Хмельницька	1	0	0	1
22	Черкаська	0	0	0	0
23	Чернівецька	0	0	0	0
24	Чернігівська	0	1	0	1
25	КМДА	0	0	0	0
РАЗОМ		153	32	1	186

За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні на 1 січня 2019 року на засадах державно-приватного партнерства реалізувалося 177 проектів (укладено 146 договорів концесії, 31 договір про спільну діяльність).

На 1 серпня 2018 року на засадах державно-приватного партнерства реалізується 185 проектів (укладено 153 договорів концесії, 31 договір про спільну діяльність, 1 договір державно-приватного партнерства).

На 1 січня 2019 року на засадах державно-приватного партнерства реалізувалося 186 проектів (укладено 154 договорів концесії, 32 договір про спільну діяльність, 1 договір державно-приватного партнерства) (рис.2.6).

Рис. 2.6. Структура сфер застосування проектів ДПП в Україні за 2018 рік, %

Зазначені проекти реалізуються в наступних сферах господарської діяльності: оброблення відходів (112 проектів, що становить 60,5% від загальної кількості); збір, очищення та розподілення води (37 проектів, що становить 20% від загальної кількості); будівництво та експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури (16 проектів, що становить 8,6% від загальної кількості); виробництво, транспортування і постачання тепла (6 проектів, що становить 3,2% від загальної кількості); виробництво, розподілення та постачання електричної енергії (5 проектів, що становить 2,7% від загальної кількості); управління нерухомістю (2 проекти, що становить 1,1% від загальної кількості); пошук, розвідка родовищ корисних копалин та їх видобування (1 проект, що становить 0,5% від загальної кількості); туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт (1 проект, що становить 0,5% від загальної кількості); інші (6 проектів, що становить 2,9% від загальної кількості).

Таким чином, на основі проведеного дослідження особливостей розвитку проектів ДПП в Україні можна виділити основні причини гальмування розвитку ДПП в Україні:

1. Відсутність послідовної державної політики у сфері ДПП і належної системи управління розвитком державно-приватного партнерства. Впровадження державної політики у сфері ДПП характеризується непослідовністю, відсутністю систематичних кроків у напрямі формування умов розвитку ДПП, нечіткістю визначення функцій органів державної влади, залучених до розвитку ДПП, неефективною координацією діяльності відповідних органів державної влади.
2. Низький рівень інституційної спроможності державних органів і приватного сектору до впровадження державно-приватного партнерства.
3. Непривабливість інвестиційного клімату і складність умов ведення підприємницької діяльності в рамках проектів ДПП.
4. Суперечливість і непослідовність нормативно-правового регулювання відносин державно-приватного партнерства.
5. Відсутність ефективних механізмів державної підтримки державно-приватного партнерства.
6. Складність, непослідовність тарифного регулювання та економічна необґрунтованість тарифів.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

3.1. Стратегічні напрямки розвитку державно-приватного партнерства в Україні

У будь-якої держави найчастіше виникає потреба в приватних інвестиціях, підприємницькій ініціативі та менеджерських талантах для розвитку та управління тими чи іншими об'єктами державної власності. При

цьому передача цих об'єктів у приватну власність неприйнятна. У зв'язку з зазначеною обставиною в останні роки в усьому світі відбуваються значні інституційні зміни в галузях, які раніше завжди знаходилися у державній власності і державному управлінні: електроенергетиці, автодорожньому, залізничному, комунальному господарствах, магістральному трубопровідному транспорті, портах, аеропортах тощо уряди багатьох держав передають приватному бізнесу в тимчасове довго- або середньострокове користування об'єкти цих галузей, залишаючи за собою право регулювання та контролю їх діяльності. [14]

У сучасному розумінні ДПП – це інституційний та організаційний альянс між державою і бізнесом з метою реалізації національних і міжнародних, масштабних і локальних, але завжди суспільно значущих проектів в широкому спектрі сфер діяльності: від розвитку стратегічно важливих галузей промисловості та науково-дослідних конструкторських робіт до забезпечення суспільних послуг. Як правило, кожен такий альянс є тимчасовим, оскільки створюється на певний термін з метою здійснення конкретного проекту і припиняє своє існування після його реалізації.

Існує декілька документів, якими передбачено план державної політики щодо управління та розвитку державних інвестицій, включаючи розвиток державно-приватного партнерства. Такими документами є Угода про коаліцію парламентських фракцій «Європейська Україна» від 27.11.2014 року, «Стратегія сталого розвитку Україна -2020» (Указ Президента України від 12.01.2016 року №5/2015), Програма діяльності Кабінету Міністрів (Постанова від 11.12.2014 року №26-VIII) та «Концепція розвитку державно-приватного партнерства на 2013-2018 роки» (затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.08.2014 року №739-р).

Зазначені документи, окрім Концепції розвитку державно-приватного партнерства на 2013-2018 року, не містять положення про пріоритет розвитку ДПП, обґрунтування необхідності реалізації таких проектів та переваги, які

можна отримати при реалізації ДПП, що не дозволяє ефективно реалізувати відповідні проекти. Не визначені також і пріоритетні напрямки та галузі розвитку ДПП. Наприклад, в Коаліційній угоді серед пріоритетних галузей для ДПП визначено енергоефективність адміністративних будівель, розвиток портової інфраструктури та модернізація автодоріг.

Успішний розвиток ДПП як механізму активізації інвестиційної діяльності та залучення приватних інвестицій у стратегічно важливі для держави сфери можливий лише за умови, коли буде забезпечено баланс інтересів держави і приватного інвестора. Правова форма здійснення ДПП повинна забезпечити для інвестора привабливість, безпеку вкладення коштів в державну власність і реалізувати основну мету проекту, тобто розвивати ту сферу, яка стратегічно важлива для держави. Для цього держава повинна сприймати приватного інвестора як рівноправного партнера. Вимагаючи від нього виконання передбачених угодою зобов'язань, держава має, зі свого боку, гарантувати виконання власних зобов'язань в повному обсязі [42].

Ефективність використання механізму ДПП у регіонах України перебуває на досить низькому рівні, свідченням цього є наступне. Вкрай низькою є частка приватних інвестицій (не більше 10 %) під час реалізації переважної більшості проектів ДПП (за світовими стандартами такі проекти взагалі не можуть вважатись державно-приватними) [15]. Решту витрат за такими проектами ДПП доводиться фінансувати з державного (або регіонального) бюджету. В Україні не зафіксовано випадків успішного залучення приватних інвестицій на засадах ДПП до реалізації стратегічно важливих соціально-гуманітарних проектів (у т.ч. у сфері освіти, охорони здоров'я, розвитку та підтримки культурно-історичної спадщини тощо).

Серед системних проблем використання механізму ДПП на місцевому і регіональному рівні доцільно виокремити такі:

- недостатня привабливість для приватних інвесторів значної частини об'єктів, на яких передбачається реалізація проектів на засадах ДПП (зазвичай

це об'єкти житлово-комунального господарства із фізично зношеним обладнанням, що потребують значних фінансових ресурсів при невизначених термінах отримання прибутку від їх експлуатації);

- відсутність податкових чи митних пільг для приватних інвесторів у процесі реалізації проектів ДПП;

- недосконалість вітчизняної нормативно-правової бази (зокрема, труднощі з отриманням приватним інвестором дозвільних документів та погоджень, необхідних для виконання умов договору), у якій не передбачено норм, що існують у розвинених країнах світу (обговорення умов виплати приватним власникам компенсацій у випадку невиконання державою своїх зобов'язань за укладеними договорами, відшкодування різниці у тарифах тощо);

- відсутність використання досвіду країн ЄС щодо співпраці держави та бізнесу на засадах ДПП у гуманітарній сфері;

- високий рівень корупції, що збільшує транзакційні витрати бізнес-структур та мінімізує підприємницьку ініціативу приватних інвесторів (у т.ч. – іноземних);

- недостатня фахова підготовка державних службовців, які займаються питаннями ДПП, низький рівень їх мотивації щодо пошуку та роботи з приватними інвесторами з метою започаткування проектів на засадах ДПП;

- низька обізнаність представників бізнесу щодо переваг використання механізмів ДПП в процесі розвитку підприємницької діяльності;

- низький рівень довіри представників бізнесу до влади внаслідок непослідовності прийняття економічних та політичних рішень.

До ризиків та перешкод для успішного практичного впровадження проектів ДПП на даному етапі насамперед належать:

- можливості неефективного управління з боку приватного партнера майном, наданим державним партнером для виконання умов договору,

несвоєчасного введення в експлуатацію предмета договору та його невідповідності критеріям, передбаченим договором;

- невпевненість приватних партнерів щодо виконання своїх фінансових зобов'язань у довгострокових проектах через те, що держава не може гарантувати мінімальний обсяг споживання товарів або послуг та встановлення цін (тарифів) на товари, що виготовляються, або послуги, які надаються приватним партнером, на рівні, що відповідає економічно обґрунтованим витратам на їх виготовлення чи надання та забезпечує окупність інвестицій;

- відсутність у Бюджетному кодексі можливості гарантування компенсації збитків приватного партнера, пов'язаних з невідповідністю попиту на товари та послуги запланованим показникам, невиконанням державою зобов'язань за договорами ДПП, відшкодуванням різниці в тарифах тощо;

- відсутність гарантій виконання фінансових зобов'язань щодо проектів ДПП на весь термін їх реалізації з боку держави, що пов'язано з щорічним затвердженням бюджету та корегуванням бюджетних програм;

- відсутність податкових і митних пільг для реалізації проектів ДПП, що знижує їхню привабливість для приватних партнерів за наявності таких пільг для інших форм державного стимулювання інвестиційної діяльності;

- можливість зміни нормативної бази, зокрема, внесення змін до податкового та регуляторного законодавства, зміни стандартів якості (підвищення вимог) до товарів і послуг, які надаються приватним партнером за умовами договору, що може спричинити істотну зміну умов участі приватних партнерів у проектах;

- відсутність впевненості приватного партнера у можливості рівноправного з державою захисту своїх інтересів у системі правосуддя, зокрема, можливості вимагати від держави виконання зобов'язань та компенсації понесених втрат через невиконання зобов'язань;

- відсутність гарантії отримання приватним партнером від органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування дозвільних документів

та погоджень, необхідних для виконання умов договору, у тому числі отримання права користуватися земельною ділянкою, необхідною для виконання умов договору;

- наявність високого рівня корупції в органах влади, що призводить до подорожчання проектів ДПП для приватного партнера. Водночас можна стверджувати, що ця проблема не є принципово нездоланною. Зокрема, за умови запуску перших реальних концесійних договорів та належного виконання державою взятих на себе зобов'язань можна прогнозувати поступове здешевлення концесійних договорів до загальносвітових рівнів [42].

Для практичного запровадження основних форм ДПП з метою залучення приватних інвестиційних ресурсів для модернізації української економіки необхідне проведення цілеспрямованої послідовної державної політики розвитку ДПП. Вона має бути спрямована на формування сприятливого економічного та управлінського середовища для розроблення й реалізації проектів ДПП, а саме:

- чітко виразити політичну підтримку розвитку ДПП на рівні міністерств;
- підвищити спроможність державних служб планувати, прописувати, організовувати та ефективно наглядати за роботою ДПП, а також проводити переговори з приватними інвесторами;
- в нормативно-правових актах, пов'язаних з правами на власність, контрактними спорами та механізмами їх врегулювання, банкрутством, передбачити незалежну правовстановлюючу та правозастосовчу базу для розвитку ДПП;
- прийняти адекватні інвестиційний і антимонопольний кодекси та законодавчо врегулювати питання, пов'язані із ситуаціями, коли можливим є конфлікт інтересів;

- - запровадити практику стратегічного планування та визначення бюджетних рамок для того, щоб інфраструктурні проекти у своїх планах відповідали прийнятій державній стратегії розвитку;
- встановити перелік пріоритетів при розпорядженні бюджетними коштами та максимально можливий розмір коштів, які кожен із центральних та місцевих органів влади зможе в майбутньому кожного року відводити для запровадження ДПП проектів в рамках середньострокових витрат;
- проведення належної оцінки рівнів допустимих ризиків та можливої тривалості контрактів (чим довша тривалість – тим детальніше слід проводити оцінку техніко-економічних обґрунтувань, вибір партнерів; крім того в таких випадках зростають і операційні витрати);
- забезпечити достатній рівень конкуренції при проведенні тендерів та встановити однакові умови для потенційних вітчизняних та закордонних інвесторів для забезпечення ефективного використання бюджетних коштів;
- забезпечити прозорість у відносинах між державою та вітчизняними і міжнародними інвесторами для створення позитивної та довірливої атмосфери;
- встановити максимально можливі розміри змін, які можна вносити у вартість проекту, та покарань за недотримання умов контракту; проводити розрахунок отримання можливих вигод від рефінансування та передбачати в контракті умов його припинення, дій у випадку надзвичайної ситуації та невиконання умов контракту;
- забезпечити відповідність умов контракту екологічним та соціальним стандартам;
- проводити постійний моніторинг ходу реалізації ДПП проектів, тендерів та закупівель; з часом порівнювати та публікувати результати роботи приватних компаній;
- постійно проводити навчальні курси для державних службовців для того, щоб підвищити їхню кваліфікацію в розробці проектів та проведенні оцінки різних сценаріїв налагодження ДПП;

- налагодити постійний обмін інформацією та хорошими практиками на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

3.2. Шляхи вдосконалення управління державною власністю в органах виконавчої влади в Україні

Систематизуючи вищевикладене, з метою активізації державно-приватного партнерства як механізму реалізації нової державної політики можна виділити шляхи вдосконалення управління державною власністю в органах виконавчої влади в Україні (рис.3.1).

Визначення пріоритетних сфер національної економіки для впровадження механізмів ДПП має здійснюватись з урахуванням міжнародного досвіду на основі таких критеріїв: соціально-економічний потенціал даної сфери; суспільна значущість проекту (Національний проект), роль даної сфери у забезпеченні економічної, фінансової і гуманітарної безпеки країни; наявність методичного та організаційного забезпечення ДПП; наявність кваліфікованих кадрів і досвіду залучення приватного сектора до інфраструктурних інвестиційних проектів; прозорість та відносна простота реалізації пілотних проектів.

Зважаючи на зазначені критерії, а також актуальність проблем, які потребують розв'язання, недоцільність приватизації окремих об'єктів державної та комунальної власності, які потребують модернізації і зумовлюють необхідність залучення ресурсів приватного сектору, пріоритетними сферами для розвитку ДПП в Україні вбачаються: виробнича інфраструктура і високотехнологічне виробництво (транспорт і транспортна інфраструктура, енергетичний сектор, енергозбереження, машинобудування, зв'язок); будівництво та житлово-комунальне господарство (формування ринку

доступного житла, технічне переобладнання, підвищення ресурсо- та енергоефективності житлово-комунального господарства та водопостачання, поводження з побутовими відходами, благоустрій територій); соціальна інфраструктура та гуманітарний розвиток (охорона здоров'я, освіта, культура, туризм і спорт, захист навколишнього природного середовища).

У подальшому розвитку ДПП має поширюватись на: науково-технічну та інноваційну сферу; інформаційну сферу; агропромисловий комплекс; лісове господарство. Поширення ДПП має здійснюватися з урахуванням рівня розвитку ринкових відносин в усіх секторах економіки і накопиченого досвіду реалізації проектів.

Подальший розвиток ДПП в Україні істотною мірою визначатиметься сприятливістю інвестиційного клімату та умов ведення бізнесу. Поліпшення умов підприємницької діяльності і залучення приватних інвестицій у сфері реалізації проектів ДПП потребує: збільшення прозорості дозвільної системи та зниження бюрократичних бар'єрів; упорядкування процедур здійснення перевірок та технічного регулювання (стандартизація та сертифікація); спрощення процедур реєстрації власності; створення сприятливих умов для користування земельними ділянками в рамках проектів ДПП;

Рис. 3.1 Шляхи вдосконалення управління державною власністю в органах виконавчої влади в Україні

забезпечення прозорості у відносинах приватного і державного партнерів в рамках підготовки і реалізації проекту ДПП; зосередження зусиль держави на реалізації проектів ДПП і формуванні дієвого зворотного зв'язку у відносинах держави з приватним сектором.

В процесі реалізації зазначених вимог Міністерство економічного розвитку і торгівлі України як провідний орган державної влади у сфері розроблення державної економічної політики і відповідальний за розвиток ДПП має забезпечити:

- формування стратегічних напрямів розвитку ДПП в Україні, що передбачає створення відповідної стратегії, нормативно-правового та організаційного забезпечення;
- методичний та консультативний супровід проектів, що передбачає облік договорів ДПП на центральному та місцевому рівнях за відповідними регіонами, територіями, видами економічної діяльності;
- механізм чіткої координації діяльності центральних органів влади для реалізації проектів ДПП на національному рівні;
- прозорість своєї діяльності у сфері ДПП.

На рівні органів місцевого самоврядування головне завдання розвитку механізмів ДПП полягає в забезпеченні ефективної реалізації проектів на основі розроблення єдиного управлінського механізму відбору, експертизи, погодження та впровадження проекту із залученням фахівців відповідної кваліфікації.

З метою підвищення ефективності системи управління ДПП державі слід будувати відносини з міжнародними інститутами розвитку і активніше формувати національні інститути розвитку, діяльність яких має бути орієнтована на досягнення пріоритетів інноваційного оновлення економіки з використанням сучасних підходів в управлінні ризиками. Впровадження інститутів розвитку має здійснюватись із дотриманням вимог фінансової стійкості, диверсифікації ресурсів та зниження інвестиційних ризиків, виключення адміністративного впливу і ризиків корупції

Удосконалення механізмів фінансування проектів ДПП має передбачати підвищення ефективності використання бюджетних коштів, активізацію залучення інститутів розвитку до проектів ДПП, розширення інструментарію довгострокового проектного фінансування тощо.

Державна фінансова підтримка ДПП повинна передбачати: пряму фінансову підтримку через субсидії; відшкодування витрат на будівництво, участь у тендері, капітальний ремонт; інвестиції у статутний капітал; використання податкових важелів для стимулювання інвестицій, упровадження механізмів державного кредитування та страхування імпорту інвестиційного обладнання; відшкодування плати за надані споживачам послуги через державний бюджет; надання гарантій по кредитах, відшкодування втрат внаслідок коливань обмінного курсу, надання зобов'язань з придбання продукції; використання сучасних ринкових інструментів фінансування (цінних паперів).

Вирішуючи питання вдосконалення нормативно-правового регулювання слід враховувати як напрямок власне узгодження та систематизація законодавства у сфері ДПП та і напрямок гармонізації вітчизняного законодавства з правилами законодавством Європейського Союзу.

Розвиток відносин ДПП потребує активізації участі громади у підготовці та реалізації проектів ДПП на державному і місцевому рівнях. У цьому контексті необхідно розвивати механізми взаємодії органів влади з інститутами громадянського суспільства у напрямку залучення громади на постійній основі до обговорення, експертизи і моніторингу реалізації проектів ДПП.

Для успішної реалізації вже повноцінних ДПП-проектів, окрім законодавчої бази, необхідним є: високий рівень кваліфікації спеціалістів з боку державного партнера, які розроблятимуть проекти та управлятимуть їх реалізацією; відкритість органів місцевого самоврядування українських міст для співпраці в напрямку ДПП, їх ініціативність, а також належний рівень

підготовки місцевих фахівців, які розроблятимуть проекти; інвестиційна привабливість проектів для приватних партнерів; організація роботи між державним та приватним партнером на паритетних засадах, із справедливим перерозподілом ризиків та гарантій; відкритий діалог з громадськістю, висвітлення інформації щодо проектів ДПП в ЗМІ [13].

Таким чином, реалізація проектів ДПП є необхідністю для розвитку інфраструктурних проектів в Україні. Для успішної реалізації таких проектів законодавством України мають бути передбачені рівні, ефективні, прозорі правила та процедури, які будуть зрозумілі іноземному партнеру. Відповідно, законодавство України має бути вдосконалено, а політика державних органів спрямована на позиціонування України як надійного і стратегічного партнера, який зацікавлений у залученні та розвитку проектів ДПП.

ВИСНОВКИ

Державна власність забезпечує національну безпеку, досягнення

загальнонаціональних цілей, задоволення суспільних інтересів та потреб. Державне управління в сфері відносин власності повинно здійснюватись з метою створення більш сприятливого середовища для функціонування та діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки та формування показників ефективності їх діяльності.

Головним завданням управління об'єктами державної власності є сприйняття науково-технічному прогресу шляхом використання передових технологій, що дає змогу створювати стратегічно-конкурентні переваги вітчизняних суб'єктів господарювання на світовому ринку. При цьому найбільш важливі завдання економічного розвитку визначаються особливостями поточного стану економіки.

Оцінка ефективності управління власністю є комплексним заходом в основі якого покладено управлінський процес, економічну базу та правове визначення. Управління державною власністю необхідно здійснювати методом оцінки його ефективності на основі критеріїв соціальної та економічної ефективності. Критерії визначення ефективності управління об'єктами державної власності встановлюються з метою оцінки ефективності виконання за звітний період центральними та місцевими органами виконавчої влади, іншими органами, які здійснюють управління об'єктами державної власності, обов'язків, визначених відповідно до законодавства.

Існуюча організація бюджетного процесу істотно обмежує можливості підвищення ефективності управління державною власністю і використання відповідної системи її вимірювання і оцінок. Органи виконавчої влади не мають достатніх стимулів і зацікавленості в ефективному використанні бюджетних коштів та можливості належним чином здійснювати перевірки ефективності їх використання.

Для забезпечення ефективності управління державною власністю слід вирішити ряд проблем організаційно-правового характеру, першочерговими з яких вбачаються наступні:

- на законодавчому рівні передбачити оцінку ефективності управління

власністю як різновид державного фінансового контролю, який здійснюється Фондом державного майна України. Формами здійснення оцінки ефективності управління власністю можуть виступати перевірки ефективності використання бюджетних коштів і державної власності у всіх сферах діяльності держави;

- на рівні бюджетного законодавства законодавчо закріпити основний принцип бюджетного процесу – фінансування за рахунок бюджету орієнтованого виключно на результат;

- сформувати методологічну базу для проведення оцінки ефективності управління власністю на основі наукових принципів та методів його проведення.

Така організація бюджетного процесу істотно обмежує можливості підвищення ефективності управління державною власністю і використання відповідної системи її вимірювання і оцінок. Органи виконавчої влади не мають достатніх стимулів і зацікавленості в ефективному використанні бюджетних коштів, а Фонд державного майна України – можливості належним чином здійснювати перевірки ефективності їх використання.

Застосування державно-приватного партнерства як механізму реалізації нової державної політики дозволить: залучити нові ресурси для проведення модернізації у регіонах України; знизити навантаження на видаткову частину державного та регіональних бюджетів; залучити до реалізації інвестиційних проектів фінансові ресурси, що до цього перебували «у тіні»; перерозподілити ризики та посилити відповідальність сторін ДПП за реалізацію інвестиційних проектів на місцевому та регіональному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про державно-приватне партнерство:

Закон України від 01.07.2010 №2404-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> (дата звернення: 18.09.2019).

2. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 04.03.1992 №2163-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19> (дата звернення: 18.09.2019).

3. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 №185-V. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-16> (дата звернення: 18.09.2019).

4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Верховна Рада України*. URL: www.rada.gov.ua (дата звернення: 18.09.2019).

5. Свечкіна А.Л., Кравцова І.В. Формування інноваційної стратегії управління корпоративними правами держави. *Вісник наукових праць Проблеми економіки та управління*. 2010. №684. С.60-65.

6. Лоуг Дж., Гоголева Т. Государственный сектор экономики в условиях глобализации / Дж. Лоуг, Т. Гоголева. URL: russeca.kent.edu/ArticleGogolevaLogue.pdf (дата звернення: 18.09.2019).

7. Кудінова М.М. Інноваційна модель стійкого управління: корпоративними правами: дис. ... канд. екон.наук. Харків, 2009. 188 с.

8. Скірка Н.Я. Структура економіки: сутність, основні завдання та типи. Науковий вісник НЛТУ України. 2008. Вип. 18.5. URL: www.nbuu.gov.ua (дата звернення: 18.09.2019).

9. Кравчук О. О. Адміністративно-правове регулювання управління державною власністю в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. 460 с.

10. Пенчева Г. М. Про недоліки реформування системи органів управління державним майном. *Наше право*. 2012. № 3. Ч. 2. С. 183–189.

11. Шкільняк М. М. Механізм управління державною власністю в системі національної економіки: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Тернопіль, 2009. 38 с.
12. Господарський Кодекс України. Закон України від 16 січня 2003 року №436-IV. Ст. 10.
13. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 №185-V. *ЛігаЗакон*. URL: <http://www.search.ligazakon.ua> (дата звернення: 18.09.2019).
14. Про схвалення Концепції розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013-2018 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 серпня 2013 р. № 739-р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-%D1%80> (дата звернення: 18.09.2019).
15. Про затвердження Порядку здійснення контролю за виконанням функцій з управління об'єктами державної власності та критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності: *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/832-2007-%D0%BF> (дата звернення: 18.09.2019).
16. Адамовська В. С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напрямку економічної політики в сучасних умовах господарювання. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2017. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/> (дата звернення: 18.09.2019).
17. Бондар К. Концептуальні засади забезпечення формування в Україні моделі економічного зростання інноваційного типу. *Економіст*. 2006. №10. С. 44-47.
18. Буквич А. ДПП в Україні: пореформуємо? *Юридична газета*. URL: <http://www.kuluar.com.ua> (дата звернення: 18.09.2019).

19. Бутник О. О.. Аналіз розвитку державно-приватного партнерства в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2014. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/> (дата звернення: 18.09.2019).
20. Горовий Д. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч.-метод. посіб. для практ. і семінар. Занять. Харків: ХНДАУ, 2007. 160с.
21. Діденко Н.Н. Державне управління і соціальне партнерство: актуальні проблеми теорії і практики: монографія. Донецьк, 2007. 404 с.
22. Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Васіна А. Ю., Гордієнко Л.Ю. Державне управління : навч. посіб. / за заг. ред. А. Ф. Мельник. Київ: Знання, 2009. 582 с.
23. Матеріали міжнародної конференції Впровадження державно-приватних партнерств, спрямованих на потреби людей кращі міжнародні практики та рекомендації для України і країн-сусідів. *Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України*. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ed00a2ba-480a-4979-84eb-d610a0827a8c&title=ZagalniiOgliad> (дата звернення: 18.09.2019).
24. Жаліло Я. Інструменти макроекономічної політики. *Україна-НАТО*. 2006. № 6. С. 60-64
25. Зянько В. В. Монетарні інструменти макроекономічного регулювання і їх застосування національним банком України. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2008. № 2. С. 31-35.
26. Мочерний С. В. Економічна теорія: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 640 с.
27. Наумов Д.В. Державно-приватне партнерство як інструмент державного управління економікою України, розвитку ринку праці та трудового потенціалу промисловості. *Економіка та*

держава. 2011. №2. С.33-40.

28. Ніжнік А.А. Економіка 21 століття: міжнародна наукова конференція студентів та молодих вчених: збірник наукових праць ДонНТУ. 2013. Вип.7. 144 с.

29. Особливості застосування державно-приватного партнерства як механізму реалізації нової регіональної політики: аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1239/> (дата звернення: 18.09.2019).

30. Фонду державного майна України. URL: <http://www.spfu.gov.ua> (дата звернення: 18.09.2019).

31. Питома вага державного сектору в економіці. *Міністерства економічного розвитку і торгівлі України*. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=UpravlinniaDerzhavnimSektoromEkonomikiIs> (дата звернення: 18.09.2019).

32. Ребок В.А. Державно-приватне партнерство в Україні : підручник. Київ: Арзінгер, 2009. 176 с.

33. Семенов Г. В., Николаев М. В., Савеличев М. В. Исследование и оценка организационной эффективности систем управления. Казань: Изд-во Казанск. ун-та, 2004. 184 с.

34. Сімак В.М., Андрущенко В.Л. Структура державних підприємств. Донецьк.: Дніпро, 2004. 32с.

35. Суторміна В.М., Федосов В.М., Рязанова Н.С. Планування діяльності підприємства в ринкових умовах. Київ: Аспект, 2001. 431 с.

36. Ткачева О. Ефективність державного управління: поняття і підходи до оцінювання. Вісник *Національної академії державного управління*. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wpcontent/uploads/2013/11/2013-2-6.pdf> (дата звернення: 18.09.2019).

37. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні: аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень* URL: <http://www.niss.gov.ua> (дата звернення: 18.09.2019).
38. Геец В. М. Общество, государство и экономика: единство и противоречия. Москва: Институт экономики, 2012. 66 с.
39. Гриценко А. А. Модернізація політико-економічних функцій держави. Соціологія та суспільство: взаємодія в умовах кризи. II Конгрес САУ : тези доп., м.Харків, 17-19 жовтня 2013 р. ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. С. 487-490.
40. Гаврилишин Б. Тішуся, що в Україні все аж так погано. *Високий Замок*. 2012. № 4. С. 8.
41. Згуровський М. З., Пахомов Ю. М. . Гео економічні сценарії розвитку і Україна: монографія та ін. – К.: Академія, 2010. 328 с.
42. Михасюк І., Шайовска К. Міжнародна економіка : монографічний навч. посібник. Львів : Апріорі, 2014. 252 с.
43. Ніколаєв В.П., Ніколаєва Т.В. Сучасна система знань з економіки та управління будівельними об'єктами. *Будівельне виробництво: міжвідомчий науково-технічний збірник*. 2014. № 56. С. 89–92.
44. Кузьмін Д.Л. Основні засоби і основні фонди: порівняльний аспект. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2012. Вип. 2 (23). С. 148–155.
45. Якобчук В. П. Роль публічного управління у формуванні нової моделі державного регулювання економіки. *Ефективна економіка*. 2017. №1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5375> (дата звернення: 18.09.2019).
46. Геопортал адміністративно-територіального устрою України. *Міністерство регіонального розвитку*,

будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: <http://atu.minregion.gov.ua> (дата звернення: 18.09.2019).

47. Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б. Проблемні питання реалізації реформи децентралізації влади в Україні. *Проблеми економіки*. 2015. № 4. С. 177–187.

48. Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б. Проблемні питання соціально-економічного розвитку регіонів України та пропозиції щодо їх вирішення в контексті реформи децентралізації влади. *Бізнес Інформ*. 2015. № 12. С. 105–115.

49. Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б. Реалізація реформи децентралізації в Україні: актуальні питання модернізації системи публічного управління. *Проблеми економіки*. 2016. № 2. С. 67-73.

50. Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б. Модернізація системи публічного управління в Україні: попередні підсумки та проблемні питання реалізації реформи децентралізації. *Бізнес Інформ*. 2016. № 5. С. 63-74.

51. Іваненко Д.Д., Коваль О.А., Скубак К.М. До питання адміністративно-правового статусу державного реєстратора прав на нерухоме майно. *Правові горизонти*. 2018. Вип. 13 (26). С. 12-17

52. Білоусова О. С. Фінансовий контроль за використанням державного майна. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 13. С. 21-24.

53. Архієреєв С. І. Державне та регіональне управління : навч. посібник. Харків: Іванченко І. С., 2018. 127 с.

54. Білоусова О. С. Альтернативи використання доходів від управління державною власністю. *Статистика України*. 2017. № 3. С. 37-44.

55. Крайник О. П. Особливості сучасних підходів до управління регіональним економічним розвитком. *Ефективність державного управління зб. наук. пр.* 2014. Вип. 39. С. 413-419.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Частка державного сектору у складі економіки за 9 місяців 2018 року

	Вид економічної діяльності	Питома вага кількості суб'єктів господарювання державного сектору економіки, відсотків	Питома вага чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єктів господарювання державного сектору економіки, відсотків	Питома вага середньої вартості необоротних та оборотних активів суб'єктів господарювання державного сектору економіки, відсотків	* Питома вага державного сектору економіки, відсотків
	Усього	6,3	11,2	23,2	13,6
	у тому числі				
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	74,9	72,1	33,7	60,2
2	Промисловість	4,3	12,6	17,4	11,4
2.1	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	7,3	2,7	2,9	4,3
2.2	Переробна промисловість	4,1	2,8	5,1	4,0
2.3	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	7,6	45,0	60,3	37,6
2.4	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	2,1	0,9	5,3	2,8
3	Будівництво	1,5	0,4	0,6	0,8
4	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів	0,3	0,8	4,0	1,7
5	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4,2	30,5	35,9	23,5
6	Тимчасове розміщення й організація харчування	4,7	2,1	9,8	5,5

7	Інформація та телекомунікації	8,4	3,0	5,0	5,5
8	Фінансова та страхова діяльність	0,4	0,2	0,3	0,3
9	Операції з нерухомим майном	3,3	0,8	2,1	2,1
10	Професійна, наукова та технічна діяльність	29,7	78,5	84,8	64,3
11	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1,9	0,8	0,6	1,1
12	Освіта	6,1	3,0	1,3	3,5
13	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2,9	1,9	5,9	3,6
14	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	23,9	12,3	47,9	28,0